

5. Синьов В.М. Особливості виховання соціально-нормативної поведінки учнів допоміжних шкіл / Синьов В.М. // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. – Л.: Просвіта, 1994. – С. 23-27.
6. Силантьєв Д.О. Корекція фізичного розвитку слабозорих дітей засобами плавання: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук/ Силантьєв Д.О.– К.2001.
7. Сурдопедагогіка /[И.Г. Багрова, Т.Г. Богданова, Е.А. Большакова и др.]. – М. : ВЛАДОС,2004. – 652с.
8. Холодов Ж. К. Теория и методика физического воспитания и спорта : учеб. пособ. для студ. высш. учеб.заведений, обучающихся по спец. "Физическая культура" / Ж. К. Холодов, В. С. Кузнецов. – 6-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 478, [1] с. - (Высшее профессиональное образование. Педагогические специальности).
9. Ярмаченко М.Д. Проблеми інтеграції глухих в суспільство / М.Д.Ярмаченко // Матеріали I Всеукр. конф. з історії навчання глухих в Україні.– К. 2001. -С. 63-66.
10. Яримбаш К.С. Педагогічні основи корекції рухової сфери слабозорих підлітків засобами плавання: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук/ Яримбаш К.С. – К.2005. С-5-6.

УДК 373.1:371.8

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Турчина Л.О., старший викладач

*філія Республіканського вищого навчального закладу
«Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) у м. Армянську*

У статті «Результати експериментального дослідження педагогічних умов підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання» (філія Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) у м. Армянську) розглядаються аспекти професійної орієнтації в процесі підготовки старшокласників до вибору професії. Акцентується увага на педагогічних умовах, які сприяють вибору професії, і місці в соціальній структурі суспільства. Дається аналіз результатів спеціально організованої роботи по впровадженню комплексу педагогічних умов, що сприяє ефективному формуванню готовності старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання. Автор аналізує сучасну наукову і навчально-методичну літературу з даної проблеми.

Ключові слова: професійна орієнтація, педагогічні умови, вибір професії, профільне навчання, самостійний вибір професії.

Турчина Л.О. РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ПОДГОТОВКИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ К ВЫБОРУ ПРОФЕССИИ В УСЛОВИЯХ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ / Крымский гуманитарный университет, Украина.

В статье рассматриваются аспекты профессиональной ориентации в процессе подготовки старшекласников к выбору профессии. Акцентируется внимание на педагогические условия, которые способствуют выбору профессии и место в социальной структуре общества. Дается анализ результатов специально организованной работы по внедрению комплекса педагогических условий, способствующего эффективному формированию готовности старшекласников к выбору профессии в условиях профильного обучения. Автор анализирует современную научную и учебно-методическую литературу по данной проблеме.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, педагогические условия, выбор профессии, профильное обучение, самостоятельный выбор профессии.

Turchina L.A. RESULTS OF EXPERIMENTAL RESEARCH OF PEDAGOGICAL TERMS OF PREPARATION OF SENIOR PUPILS TO THE CHOICE OF PROFESSION IN THE CONDITIONS OF THE TYPE TEACHING / Crimean humanitarian university, Ukraine.

In the article the aspects of professional orientation are examined in the process of preparation of senior pupils to the choice of profession. Attention is accented on pedagogical terms which are instrumental in the choice of profession and place in the social structure of society. The analysis of specially organized job performances is given on introduction of complex of pedagogical terms, cooperant the effective forming of readiness of senior pupils to the choice of profession in the conditions of the type teaching . The author analyses modern scientific and education methodic literature on this issue.

Keywords: professional orientation, pedagogical terms, choice of profession, type teaching, independent choice of profession.

Істотні соціально-економічні зміни у всіх сферах життя країни відбилися на стані сучасної середньої освіти, на його утриманні, організації освітніх процесів. Це призвело до появи навчальних закладів різних типів: коледжі, ліцеї, профільні школи. Тому сьогодні необхідне істотне переосмислення цілей і завдань освітньо-виховного процесу середніх освітніх установ, створення умов для формування і самореалізації компетентної людини, що розвивається. У зв'язку з цим актуальна проблема вибору старшокласниками професії, виникає необхідність в новому підході до її рішення в інтересах як самої особи, так і суспільства. Десятиліттями проблема професійного вибору розроблялася теоретично і вирішувалася на практиці з позиції домінуючої установки на професійне середовище, а не на особу старшого школяра. І, якщо врахувати, що формування суб'єкта самовизначення неможливе без ініціативного, усвідомленого і відповідального відношення до соціального і професійного вибору старшокласниками, то цілком зрозуміло, що профільне навчання – це один з провідних процесів, що визначають сьогодні розвиток вітчизняної системи освіти. Таким чином, профільне навчання сприяє соціально-професійному самовизначенню старшокласниками і пов'язано з їх включенням в соціальні відносини, вибором ними своєї ролі, позиції в системі цих відносин, знаходженні свого місця в світі професій.

Проблемою підготовки старшокласників до вибору професії займалися І. Каплунович, Є. Клімов, С. Мартинова, Т. Пушкіна, Л. Фрідман, які відзначали, що вибір професії у старшокласників залежить від соціальних потреб. В. Батурін, С. Копитов, М. Маланюк, М. Фіцула розглядали психологічні аспекти роботи профорієнтації через трудове виховання молодших школярів. Системі роботи профорієнтації зі старшокласниками, що озброює школярів необхідними знаннями для орієнтації у світі професій, умінням оцінювати свої індивідуальні особливості, присвячені роботи А. Боровського, Л. Йовайши, Т. Потапенко, Г. Щокіна, Л. Денисько, Г. Заболотного, С. Коцюби, В. Остапенко, В. Синявського, Б. Федоришина, О. Яцишина, С. Карпіловської, П. Шевченко.

А. Чернявська виділяє метод індивідуальної профорієнтації як основний і невід'ємний метод роботи профорієнтації в середніх і старших класах. Р. Каверіна звертає увагу на вивчення здібностей школярів, які, на її думку, є основою роботи профорієнтації.

Особливості професійного самовизначення вивчали В. Бодров, Е. Клімов, А. Кудряшова, І. Ладанов, А. Маркова, Г. Никіфоров, В. Сисенкова, В. Звонарева, А. Смірнов, П. Шавір. Як психологічну проблему підготовки до трудової діяльності у формуванні професійної спрямованості старшокласників на різні професії вивчали Г. Бас, М. Благініна, Ю. Барабаш, А. Верхола, Ю. Конфеткіна, Д. Луцик, В. Ороховський, М. Кузнецова, Б. Ройзман, В. Сазонова, Н. Щербина, М. Ярошенко.

Проблеми роботи профорієнтації з позакласної діяльності школярів досліджували А. Ляпін, С. Філоненко, Г. Осадчий, З. Белих, М. Хвостів, Т. Черникова, З. Шашкова. Особливості підготовки класних керівників до профорієнтаційної роботи вивчали Л. Бондаренко, Г. Бондаренко, С. Копитов, М. Маланюк, А. Ткаченко. Організація профорієнтаційного профільного навчання як професійний вибір учнів, від якого неабиякою мірою залежать успішність навчання в старших класах, підготовка до переходу на наступний освітній ступінь, а в цілому і до майбутньої професійної діяльності, висвітлені в працях О. Адаменко, М. Немова, А. Пищик, М. Бурова, С. Лопатіної, Т. Елькінда.

Разом з тим значні дослідження питань підготовки старшокласників до вибору професії не вичерпують всіх аспектів цієї області. Недослідженим залишається питання створення педагогічних умов підготовки старшокласників до вибору професії в профільних класах загальноосвітньої школи. Вивчення цих умов потребує подальшої розробки. Нова парадигма професійної орієнтації, яка базується на особистісно зорієнтованому підході, вимагає ефективного використання потенційних можливостей учня, спрямованих на формування усвідомленого вибору професії залежно від його індивідуальних особливостей, ставить перед педагогами і керівниками освіти завдання поєднання профорієнтаційної роботи з предметним навчанням, тобто перехід в старших класах на профільне навчання.

Метою статті є спроба дослідити ефективність педагогічних умов, які забезпечують підвищення рівня готовності старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання.

У ході теоретичного осмислення проблеми був висунутий комплекс педагогічних умов підготовки старшокласників до вибору професії: тьюторський супровід підготовки старшокласників до вибору професії, профільне навчання як основа самостійного вибору професії, управління вибором професії, які в ході експериментальної роботи слід було підтвердити або спростувати.

Відповідно до цілей і поставлених завдань, експериментальна робота проводилася в три етапи і здійснювалася з 2006 по 2010 рік.

Перший етап (2006–2007 р.р.) – теоретико-діагностический. Здійснювалася пошукова робота, направлена на визначення і конкретизацію об'єкта і предмета дослідження; вивчення стану розробленості аналізованої проблеми в теорії і практиці вітчизняною і зарубіжною освітніх шкіл; виявлення суперечностей, розробка і обґрунтування педагогічних умов; визначення мети, завдань, методів дослідження процесу підготовки старшокласників до вибору професії під час навчання в профільних класах загальноосвітньої школи; вивчення і узагальнення філософської, педагогічної і методичної літератури. Проводився відбір матеріалу, необхідного для постановки експерименту, проведений констатуючий експеримент.

Основними методами дослідження на даному етапі були: аналіз філософської і психолого-педагогічної літератури, науково-методичних матеріалів, нормативних документів з досліджуваної проблеми; педагогічне спостереження; аналіз і узагальнення передового досвіду; анкетування, тестування, констатуючий експеримент, методи математичної статистики і комп'ютерної обробки даних.

Другий етап (2007–2009 р.р.) – теоретико-експериментальний. Проводилася експериментальна робота з перевірки комплексу педагогічних умов, сприяючого підготовці старшокласників до вибору професії в профільних класах, коректувалися критерії і показники оцінки ефективності експериментальної роботи. Методи етапу – теоретичні (узагальнення, систематизація); емпіричні (спостереження, тестування, аналіз продуктів діяльності, що формує експеримент); методи математичної статистики.

Третій етап (2009–2010 р.р.) – узагальнювальний. Систематизація і обробка експериментальних даних, проведення експертних оцінок дослідження, опис отриманих висновків, оформлення дисертаційного дослідження. Методами даного етапу дослідження були: якісний і кількісний аналіз результатів, синтез, систематизація, математичні і статичні методи обробки результатів педагогічного експерименту, побудова гістограм, узагальнення теоретичних висновків.

Для проведення експериментальної роботи в 10–11 класах нами визначені групи – експериментальна (ЕГ) в профільних класах і контрольна (КГ) в загальноосвітніх класах. У експериментальній групі (ЕГ) перевірявся вплив комплексу педагогічних умов. У контрольній групі заняття проводилися в рамках традиційного навчання і не були орієнтовані ні на одну з умов.

Мета констатуючого етапу експерименту полягала у визначенні:

– початкового рівня готовності старшокласників до самостійного вибору професії (тобто виявлення напряму подальшої освіти, професійних планів і встановлення своєї осмисленої ролі в суспільстві – Чого хочу? Що можу? Що від мене чекає суспільство?).

Оскільки в дослідженні об'єктом вимірювання виступає особова якість, то були використані якісні показники. Перехід до кількісних показників, які дозволяють здійснити статистичний аналіз, був реалізований на основі робіт В. Бєлікова [2], М. Грабаря [4], Т. Клімової [5], К. Краснянської [6], А. Усової [9]. Як основний критерій результативності експериментальної роботи виступив рівень готовності старшокласників до вибору професії що складається з когнітивного, мотиваційно-потребнісного, діяльнісно-практичного компонентів.

Критерієм наявності когнітивного компоненту даної готовності є знання, які оцінювалися за показниками повноти засвоєння зміст поняття (K_n), об'єм поняття (K_o) і міцності (K_m).

Мотиваційно-потребнісний компонент готовності виражався в сформованості й розвиненості професійно значущих якостей особи (інтереси, схильності і здібності). Для діагностики ми використовували методики: «Карта інтересів» (А. Голомшток [3], модифікація методики Р. Резапкіной) [1], «Карта схильностей до різних видів діяльності» (Е. Рогів), методики ДДО (Е. Клімов) [1], анкета «Мотиви вибору улюблених предметів» (Р.В. Овчарова [8]), опитувальник «Мотивація навчальної діяльності за різними шкільними предметами» (Л. Юрцева [10]) та ін.

Деятельностно-практический компонент готовності старшокласників до вибору професії включає наявність умінь, які оцінювалися за показниками повноти ($K_{пов}$) і міцності ($K_{міц}$).

Узагальнений результат визначався таким чином: сумарний бал за показниками міняється в межах від 0 до 24. Ґрунтуючись на тому, що найчастіше досвід діяльності формується на середньому рівні і рідше на

високому, доцільно встановити нерівномірні інтервали угруповання значень по методиці, запропонованою А. Киверялгом [7], згідно з якою високий рівень визначається 25% відхиленням оцінки від середнього по діапазону оцінки балу. Тоді оцінка з інтервалу від R (min) до 0,25R (max) дозволяє констатувати низький рівень формування знань, професійно-важливих якостей і умінь. Про високий же рівень свідчать оцінки, що перевищують 75% максимально можливих. Відповідно до викладеної вище методики, рівні визначалися інтервалами, представленими в таблиці 1.

Таблиця 1– Шкала оцінки рівня готовності старшокласників до вибору професії

Рівні / бали	Зміст готовності старшокласників до вибору професії
Низький 0–8	Відсутність визнання професійної діяльності як соціальної цінності; знання про професії поверхневі, не сформована самооцінка своїх професійно важливих якостей, інтерес до оволодіння якою-небудь професією взагалі відсутній, слабо розвинена мотивація вибору професії, немає позитивного активного відношення до ситуації вибору професії, не визначають свою найближчу професійну перспективу
Середній 9–16	Спрощені уявлення про професії, про професійну діяльність: уявлення про майбутню професію носять неконкретний характер, недостатні теоретичні знання про професії, про їх особливості, нестаточна сформована мотиваційна основа вибору професії. Професію аналізують поверхнево. Проблема вибору майбутньої професії, не є актуальною, хоча, ними визнається необхідність трудитися в дорослому житті. Вони не завжди адекватно оцінюють і визначають свої професійно значущі якості і схильності.
Високий 17–24	Сформовані уявлення про різні професії, про вимоги і попит на ринку праці; усвідомлюється значущість професійної діяльності в життя кожної людини і суспільства в цілому; спостерігається стійкий інтерес до певної професії; є чітке уявлення про неї; визначена наявність чіткої структури мотиваційної сфери; проблема вибору майбутньої професії і шляхів оволодіння нею вирішена.

При визначенні шкали рівня готовності ми використовували підхід кількісної обробки результатів діагностики, тобто відносно кожного критерію визначили кількісний показник:

- «1» бал – низький рівень досліджуваного критерію
- «2» балу – середній рівень
- «3» балу – високий рівень.

Бали кожного респондента ми заносили в звітну таблицю 2, що дозволяє відстежувати рівень готовності.

Таблиця 2 – Звітна таблиця оцінки рівня готовності старшокласників до вибору професії

П.І.П старшокласника	Знання			Професійно-важливі якості			Уміння		Сума балів	Рівень готовності
	1	2	3	4	5	6	7	8		
Петренко	2	2	1	2	2	1	2	1	13	Середній

У таблиці цифрами позначені наступні показники:

- 1 – коефіцієнт повноти засвоєння змісту поняття;
- 2 – коефіцієнт повноти засвоєння об'єму поняття;
- 3 – коефіцієнт міцності засвоєння знань;
- 4 – психологічна сфера;
- 5 – мотиваційна сфера;
- 6 – інтелектуальна сфера;
- 7 – коефіцієнт повноти володіння умінням;
- 8 – коефіцієнт міцності оволодіння умінням.

Таким чином, після визначення рівня готовності до вибору професії кожного старшокласника на підставі розробленої нами анкети, карти інтересів (Р. Резапкіной), опитувальника виявлення готовності школярів до вибору професії (У. Успенський), методики ДДО (Е. Клімов) і ін. ми вивчили стан рівня знань, професійно-важливих якостей, умінь і готовності в цілому до вибору професії, виявили початковий рівень в експериментальній і контрольній групах. Результати представлені в таблиці 3.

Таблиця 3 – Порівняльні дані рівня готовності старшокласників до вибору професії на констатуючому етапі експерименту

Група	К-ть осіб	Рівні					
		Низький		Середній		Високий	
		К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
КГ (старшокласники загальноосвітніх класів)	85	44	51,76	20	23,53	21	24,71
ЕГ (старшокласники профільних класів)	85	46	54,12	21	24,71	18	21,18

Результати дослідження відображені на рисунку 1.

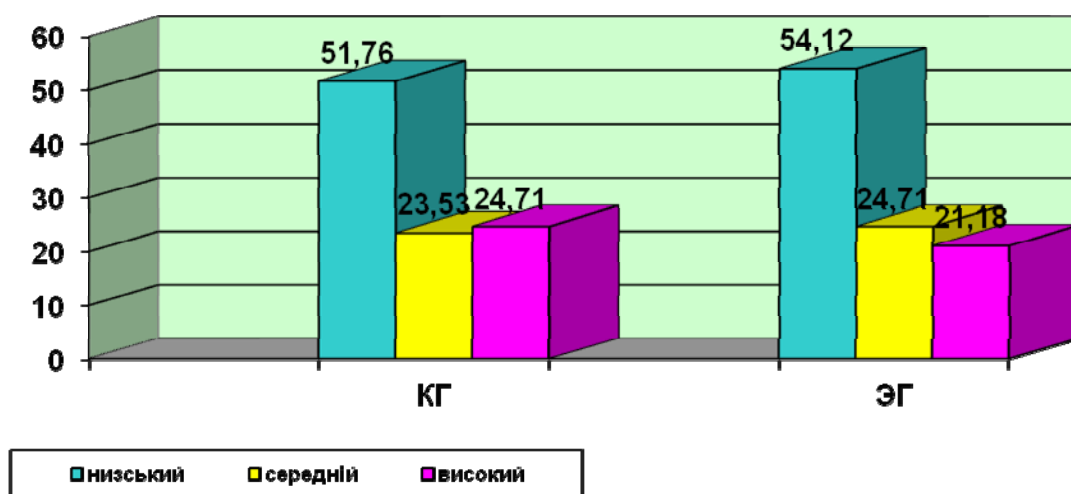

Рис. 1 Порівняльні дані рівня готовності старшокласників до вибору професії на констатувальному етапі експерименту

На підставі даних отриманих в результаті констатуючого етапу експерименту можна зробити наступний висновок: велика частина (КГ – 44 (51,76 %) з 85 осіб, ЕГ – 46 (54,12 %) з 85 осіб) старшокласників мають низький рівень готовності до вибору професії, досліджувані експериментальна і контрольна групи відрізняються трохи (табл. 3), а значить, знання, уміння і професійно-важливі якості особистості, необхідні для вибору професії, слід спеціально формувати.

Після визначення достовірності збігів і відмінностей експериментальних даних в КГ і ЕГ за допомогою критерію «Хі-квадрат», ми отримали результати початкового рівня готовності старшокласників в цілому до вибору професії (табл. 4).

Таблиця 4 – Обчислені значення «Хі-квадрат» початкового рівня готовності старшокласників до вибору професії

Порівнювані групи	Значення «Хі-квадрат»	
	отримане	табличне
КГ і ЕГ	0,3	5,99

Таким чином, якісний аналіз результатів діагностичного дослідження на констатуючому етапі дозволяє стверджувати, що життєві плани старшокласників відрізняються різкою диференціацією по інтересах, намірах і мотивах вибору професії, але співпадають в головному, кожен хоче зайняти гідне місце в житті, отримати цікаву роботу, добре заробляти. Більшість вчать, щоб добитися матеріальної забезпеченості, придбати хорошу професію і бути визнаним і поважаним в суспільстві.

Виходячи з вищесказаного, ми дійшли висновку про необхідність спеціально організованої роботи по формуванню самостійного вибору професії, метою якої є надання допомоги старшокласникам у визначенні вибору професії або області майбутньої трудової діяльності до кінця школи.

Тому була визначена мета формуючого етапу експерименту: перевірка ефективності дії комплексу педагогічних умов на рівень готовності старшокласників до вибору професії. Отримані результати піддавалися обробці методами статистичного аналізу і порівнянню результатів експериментальної групи з контрольною, що дозволило встановити вплив комплексу педагогічних умов на ефективність формування готовності старшокласників до вибору професії.

Для достовірності результатів на формуючому етапі експерименту проведено три проміжні зрізи з метою визначення рівня готовності, а саме рівня знань, професійно-важливих якостей і професійних умінь. Після закінчення експерименту в експериментальній групі відбулося збільшення числа старшокласників, що знаходяться на високому і середньому рівнях готовності, – рівня знань, рівня професійно-важливих якостей і рівня умінь (табл. 5).

Таблиця 5 – Порівняльні дані рівня готовності старшокласників до вибору професії на формуючому етапі експерименту

Група	К-ть чоловік	Рівні					
		низький		середній		високий	
		К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
КГ(старшокласники загальноосвітніх класів)	85	40	47,05	24	28,24	21	24,71
ЕГ(старшокласники профільних класів)	85	21	24,71	34	40,00	30	35,29

Результати дослідження відображені на рисунку 2.

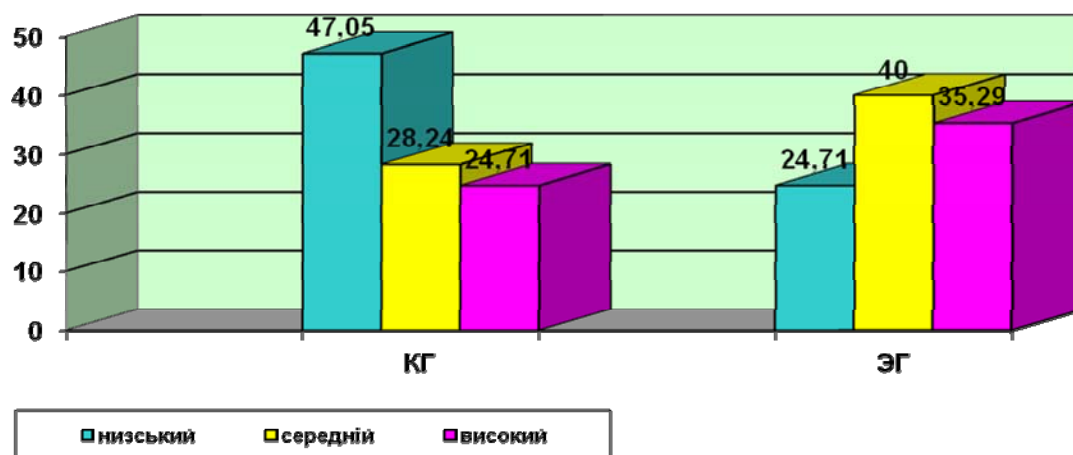

Рис. 2. Порівняльні дані рівня готовності старшокласників до вибору професії на формуючому етапі експерименту

Обробка результатів здійснювалася за допомогою критерію хі-квадрат. Результати представлені в таблиці 6.

Таблиця 6 – Обчислені значення «Хі-квадрат» підсумкового зрізу рівня готовності старшокласників до вибору професії на формуючому етапі експерименту

Порівнювані групи	Значення хі-квадрат	
	отримане	табличне
КГ і ЕГ	9,23	5,99

Аналіз даних дозволив зробити наступний висновок:

- на констатувальному етапі експерименту набутого значення хі-квадрат і табличне значення ($0,3 < 5,99$) досліджуваних експериментальної і контрольної груп відрізняються трохи, і вказує на низький рівень готовності старшокласників до вибору професії (табл. 2.16, 2.18).
- на формулювальному етапі експерименту відмінність в значеннях ЕГ в порівнянні з КГ показують, що відбулися істотні зміни, оскільки набутого значення перевищує табличне ($9,23 > 5,99$).

У таблиці 7 відображена динаміка зростання рівня готовності старшокласників до вибору професії.

Таблиця 7 – Динаміка зростання рівня готовності старшокласників до вибору професії

	Показники абсолютного приросту (G)				
	G по рівнях (у %)			G по $\bar{X}$	G по K_s
	низький	середній	високий		
КГ	- 4,71	+ 4,71	0	0,05	-
ЕГ	- 29,41	+ 15,29	+ 14,11	0,44	0,23

Дані таблиці 6 свідчать про те, що абсолютний приріст рівня готовності старшокласників до вибору професії спостерігається в експериментальній і контрольній групах. У КГ G на середньому рівні складає + 4,71% і на низькому – 4,71%, кількість старшокласників, що знаходяться на високому рівні, не змінилася. У ЕГ G на високому рівні склав + 14,11 %; G на середньому рівні + 15,29 %; G на низькому – 29,41 %. Отримані дані свідчать про те, що зміна рівня готовності старшокласників до вибору професії відбувається в основному за рахунок зменшення кількості старшокласників, що знаходяться на низькому рівні, і збільшення числа старших класів, що вчаться, знаходяться на середньому і високому рівнях. При зіставленні цих даних стає очевидним, що найбільш істотні зміни рівня готовності старшокласників до вибору професії спостерігається в експериментальній групі, де ми перевіряли ефективність виділеного комплексу педагогічних умов. У ЕГ на 14,11 % збільшилася кількість старшокласників, що знаходяться на високому рівні, на 15,29 % що знаходяться на середньому рівні, при одночасному зменшенні на 29,41 % – на початковому рівні готовності до вибору професії.

Після закінчення педагогічного експерименту спостерігається абсолютний приріст рівня готовності старшокласників по середньому показнику, якщо в контрольній групі – 0,05, то в експериментальній – 0,44, отже, результативні зміни даного рівня спостерігаються в експериментальній групі. Абсолютний приріст по темпу зростання в експериментальній групі, де ми перевіряли ефективність введеного комплексу педагогічних умов, склав 0,23, що свідчить про його ефективність. За розрахунковими даними в експериментальній групі x_2 (наб.) $\rangle$ x_2 (крит.) і складає x_2 (наб.) = 9,23 (при x_2 (крит.) = 5,99, при довірчій вірогідності $\alpha = 0,05$). Ці цифри є підставою для підтвердження статистичної альтернативної гіпотези (про значущість відмінностей) про спеціально направлені зміни (позитивних), подіям у старшокласників в процесі експерименту, а оскільки емпіричне значення критерію є строго більше критичного, то нульова гіпотеза відкидається і приймається альтернативна.

Таким чином, позитивні зміни в експериментальній групі є наслідком спеціально організованої нами роботи по впровадженню комплексу педагогічних умов, сприяючого ефективному формуванню готовності старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання. Перспектива подальшого розвідку полягає у розробці і впровадженні в педагогічний процес методичних рекомендацій щодо вдосконалення підготовки старшокласників до вибору професії в профільних класах загальноосвітньої школи, що дозволяють реалізувати на практиці виділені педагогічні умови. Отримані результати можуть бути використані класними керівниками, шкільними практичними психологами, соціальними педагогами, працівниками позашкільних установ, викладачами вузів при роботі з проблеми професійного самовизначення старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєва Н.В. Профорієнтаційний тренінг для старшекласників «Твой выбор» / Афанасьєва Н.В., Малухина Н.В., Паншина М.Г. – СПб. : Речь, 2007. – 366 с.
2. Беликов, В.А. Теоретические основы решения педагогических проблем / Владимир Александрович Беликов. – Магнитогорск : МГПИ, 1999. – 41 с.
3. Голомшток А. Е. Методика изучения учащихся в целях профориентации / А.Е. Голомшток // Школа и производство. – 1994. – №2. – С. 86 – 88.
4. Грабарь М.И. Применение математической статистики в педагогических исследованиях. Непараметрические методы / М. И. Грабарь, К. А. Краснянская. – М. : Педагогика, 1977. – 135 с.
5. Климова Т.Е. Развитие научно-исследовательской культуры учителя. Теоретический аспект : монография / Татьяна Егоровна Климова. – Магнитогорск : МаГУ, 2001. – 226 с.
6. Краснянская К.А. Применение математической статистики в педагогических исследованиях / К. А. Краснянская, М. И. Грабарь. – М.: Педагогика, 1977.–210 с.
7. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллин : Валгус, 1980. – 334 с.
8. Овчарова Р.В. Справочная книга школьного психолога / Раиса Викторовна Овчарова. – М. : Просвещение, 1993. – 352 с.
9. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / Антонина Васильевна Усова. – М. : Педагогика, 1986. – 171 с.
10. Юрцева Л.Я. О мотивах учебной деятельности по различным учебным предметам / Любовь Яковлевна Юрцева. – Волгоград, 1976. – 73 с.